

ที่มาของเพลงไทยประเภท “เพลงเกร็ด”

ศรัทธา จันทมนิโชติ *

เพลงเกร็ด เป็นลักษณะของเพลงไทยประเภทหนึ่ง หมายถึง เพลงที่นำมาบรรเลงหรือขับร้องเป็นเอกเทศโดยเฉพาะ เป็นเพลงเพลงเดียว ไม่ติดต่อกับเพลงอื่น และมิได้รวมไว้เป็นกลุ่มก้อนหรือเรียบเรียงเข้าเป็นชุดเพลงต่างๆ เช่น เพลงเรื่อง เพลงตับ เพลงเถา และอื่นๆ อาจเป็นเพลงในอัตราจังหวะใดจังหวะหนึ่งที่ไม่ต้องครบเถา หรือเป็นเพลงใดเพลงหนึ่งจากชุดเพลงตับหรือเพลงเรื่องก็ได้ เช่น เพลงตับเรื่องพระยาโคตรตระบอง จะถอนเอาเพลงโยนดาบ หรือสารถิ หรือเพลงใดๆ ในตับ มาร้องหรือบรรเลงโดดๆ เป็นแต่ละเพลงไปก็ได้ แต่โดยมากมักถอนเอาเพลงที่มีบทร้องและทำนองกินใจหรือน่าตื่นเต้นสนุกสนานมาขับร้อง คนฟังส่วนมากจำชื่อเพลงไม่ได้ แต่จำบทร้องได้ ฉะนั้นเวลาจะขอให้นักดนตรีบรรเลงเพลงเกร็ด แทนที่จะขอชื่อเพลงก็ขอฟังบท เช่นว่า “ขอฟังตอนขุนแผนเข้าห้องนางแก้วกิริยาหน่อยเถอะครึบ” นี่ก็หมายความว่า จะฟังเพลงสุดสวณ หรือว่า “ขอฟังตอนพระรามพากระบวลงสรงหน้อย” นี่ก็หมายความว่า จะฟังเพลงข้าเต่าเห่ ในเพลงตับเรื่องรามเกียรติ์ ตอนนางลอย นั่นเอง

เพลงเกร็ดนี้ บางแห่งก็เรียกว่า “เพลงเกร็ดนอกเรื่อง” หรือบางท่านก็อาจเรียกว่า “เพลงพลัด” ก็ได้ ตัวอย่างเพลงเกร็ดอื่นๆ เช่น เพลงเขมรไทรโยค 3 ชั้น เพลงแขกสาหร่าย 2 ชั้น เพลงนาคราช ชั้นเดียว เป็นต้น

ที่มาที่แท้จริงของเพลงเกร็ด คงมาจากเพลงตับทางมโหรี แต่เนื่องจากในสมัยหลังๆ มา นี้ การนิยมฟังเพลงตับได้ลดน้อยลงไปมาก เพราะว่าบรรเลงเพลงตับหนึ่งๆ นั้น จะต้องบรรเลงเป็นเวลานานๆ จึงจะจบตับ ดังนั้นจึงได้เปลี่ยนมาร้องและบรรเลงเป็นเพลงเกร็ดในระยะเวลาสั้นๆ คือ บรรเลงให้จบเป็นเพลงๆ ไป อยากรจะฟังเพลงไหนก็บรรเลงเพลงนั้นเฉพาะเป็นเพลงๆ ไป หรือเฉพาะบทร้องนั้นๆ ไป

*อาจารย์ภาควิชาดุริยางคศาสตร์ไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

ในหนังสือ “ตำราเพลงมโหรี” ซึ่งสันนิษฐานว่า คงจะเป็นเพลงครั้งกรุงเก่า นั้น ได้รวบรวมเป็นเพลงดับถึง 21 ตับ ถ้าจะรวมทั้งที่เป็นเพลงเกร็ดนอกเรื่อง เพลงมอญนอกเรื่อง และเพลงจีนด้วยแล้ว มีถึง 197 เพลง

เพลงเกร็ดนอกเรื่อง (19 เพลง) ได้แก่

- | | | |
|--------------------------------------|-------------------|--------------------|
| (1) ศรีประเสริฐ | (8) มदनน้อย | (14) นางบุหรง |
| (2) ระส่ำระสาย | (9) ยิกินแปดบท | (15) ยี่ปุ่น |
| (3) คู่ระส่ำระสา | (10) เนื่อมโหรี | (16) จำปาทองเทศ |
| (4) อังคารสืบท | (11) โฉลกไทยใหญ่ | (17) เนระคันโยค |
| (5) นางตานีร้องไห้ | (12) บ้าระบุ่นเทศ | (18) คู่เนระคันโยค |
| (6) ย่านเถร (อีกตำราหนึ่งเรียก โยคี) | (13) จันดิน | (19) พระนครเขิน |
| (7) ล่องเรือละคร | | |

เพลง (สำเนียง) มอญนอกเรื่อง (48 เพลง) ได้แก่

- | | | |
|--------------------------|-------------------------|----------------------|
| (1) กะเรียนร้องตัวผู้ | (17) นกเอี้ยงตัวเมีย | (33) เต่าทองตัวผู้ |
| (2) กะเรียนร้องตัวเมีย | (18) แมลงเม่าทองตัวผู้ | (34) เต่าทองตัวเมีย |
| (3) แมลงภู่กลาย | (19) แมลงเม่าทองตัวเมีย | (35) เต่าฟักไข่ |
| (4) คำไอยรา | (20) เพลงทิพ | (36) ลูกติดแม่ |
| (5) โสน | (21) ทนันทอง | (37) การะเวกตัวผู้ |
| (6) จอมศรี | (22) ลมบน | (38) การะเวกตัวเมีย |
| (7) จอมทอง | (23) น้ำไหลชอกเขา | (39) เหราเล่นน้ำ |
| (8) ตั่งตั่ง | (24) มือลม | (40) เทพจตุ |
| (9) หงส์ร่อน | (25) มุโล่ง | (41) แมลงมุ่มต็อก |
| (10) หงส์บิน | (26) มูโน | (42) จำปาเจ็ดกลีบ |
| (11) หงส์ลีลา | (27) มลิเลื้อย | (43) จูรัตเขียด |
| (12) หงส์ฟ้อน | (28) ดาวดวงหนึ่ง | (44) แมลงปอสับดีปึก |
| (13) หงส์คาบแก้ว | (29) กลี้อ่อง | (45) เไรร้อง |
| (14) รัชมีพระจันทร์ | (30) สามภาษา | (46) กระต่ายชมจันทร์ |
| (15) พระจันทร์ลับเหลี่ยม | (31) สาวน้อย | (47) อินทรีคาบช้าง |
| (16) นกเอี้ยงตัวผู้ | (32) แม่หม้ายสามคน | (48) หนูมานลองเล็บ |

เพลงจีน (6 เพลง) ได้แก่

- | | | |
|-------------------|----------------|--------------------|
| (1) จีนเก็บดอกไม้ | (3) ร้อยดอกไม้ | (5) นางกลับเข้าที่ |
| (2) กรองดอกไม้ | (4) จีนหลวง | (6) นางลูกจากที่ |

อีกตำราหนึ่งจากบท “เพลงยาวตำรามโหรี” ซึ่งเชื่อกันว่า เจ้าพระยาพระคลัง(หน) แต่งไว้ในสมัยรัชกาลที่ 1 กล่าวว่า มีเพลงที่แต่งกันในกรุงศรีอยุธยาถึง 137 เพลง ดังตอนหนึ่งกล่าวถึง เพลงเกร็ดนอกเรื่องว่าดังนี้

“ศรีประเสริฐระส่ำระสาย	เรียงรายวงแหวนรอบก้อย
อังคาร เนระคั่นโยค โยคี มदनน้อย	นางตานีให้ละห้อยโศกา
พระนครเงินชันบรรเลง	ร้อยสามสิบเจ็ดเพลงฟังศึกษา
มโหรีมีเรื่องบูรณมา	แต่กรุงศรีอยุธยาใหญ่เอย”

หมายเหตุ ในตำราอีกฉบับหนึ่ง หมวดนี้มีชื่อเพลง ล่องเรือละคร จำปาทองเทศ ยี่ปุ่น เกินอยู่ 3 เพลง แต่ไม่มีเพลงแหวนรอบก้อย

เพลงเกร็ดนอกเรื่อง ที่ปรากฏในเพลงยาวตำรามโหรี สามารถแยกออกมาเป็นเพลงต่าง ๆ ได้ดังนี้

- | | | |
|--------------------------------|----------------------------|------------------|
| (1) ศรีประเสริฐ | (7) มदनน้อย | (13) นางบุหรง |
| (2) ระส่ำระสายและคู่ระส่ำระสาย | (8) ยิกินแปดบท (หรือแปดบท) | (14) ยี่ปุ่น |
| (3) อังคารสืบท | (9) เนื่อมโหรี | (15) จำปาทองเทศ |
| (4) ตานีร้องไห้ | (10) โฉลกไทยใหญ่ | (16) เนระคั่นโยค |
| (5) ย่านเถร (หรือโยคี) | (11) บำระนันท | (17) พระนครเงิน |
| (6) ล่องเรือละคร | (12) จำปาทองเทศ | (18) แหวนรอบก้อย |

เพลงเกร็ดนอกเรื่องต่างๆ เหล่านี้ เป็นเพลงเก่าสมัยกรุงศรีอยุธยา ใช้บรรเลงต่อท้ายเพลงเรื่อง หรือบรรเลงตามโอกาสอันสมควร ใช้ประกอบการแสดงโขนละครบ้าง

นอกจากนี้แล้ว ยังมีเพลงเกร็ดสำหรับร้องมโหรีมาแต่โบราณอีกหลายเพลง ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นบทมโหรีที่มีสำนวนที่เก่าที่สุดที่มีในหอพระสมุดฯ และเห็นว่าเป็นบทที่แต่งในกรุงศรีอยุธยา บ้างที่เมืองนครศรีธรรมราชบ้าง ซึ่งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ ได้รวบรวมไว้ในหนังสือ

“ประชุมบทมโหรีกับอธิบายตำนานมโหรี” มีเพลงต่างๆ ดังต่อไปนี้

- | | | |
|-----------------------|-------------------------|--------------------|
| (1) พัดชา | (9) เหรา | (17) พระรามตามกวาง |
| (2) นางนาค | (10) หงส์ใช้ดอกบัว | (18) จันดิน |
| (3) นางนกรวณ | (11) เนราป่าตี | (19) สุวรรณมาลา |
| (4) สรรเสริญพระจันทร์ | (12) ทองย้อย | (20) สระสม |
| (5) มอญแปลง | (13) นางกราย | (21) ยิกินใหญ่ |
| (6) มหาไชย | (14) ชมพูนุท | (22) ยิกินหกบท |
| (7) มโนราห์โอด | (15) สร้อยต่าน | (23) นางไห้ |
| (8) ราโค | (16) นาคเกี่ยวพระสุเมรุ | (24) เบ้าหลุด |
| (25) ล่องลิ่ว | (42) พระทอง | (59) ขอมน้ำเต้า |
| (26) ปะตงโอด | (43) คู่พระทอง | (60) ยี่ปุ่น |
| (27) ปะตงพัน | (44) คำหวาน | (61) จำปาทองเทศ |
| (28) อรชร | (45) กระระนะ | (62) ขอมรำ |
| (29) พระนคร | (46) สรรภูโหรง | (63) สมิททอง |
| (30) ลำไผ่ | (47) ดอกไม้ตานี | (64) เชนง |
| (31) ถอยหลังเข้าคลอง | (48) ดอกไม้ไทร | (65) เพื่อนนอน |
| (32) บังใบ | (49) มัตตรา | (66) คู่เพื่อนนอน |
| (33) พังคา | (50) เนียรคั่นโยค | (67) เนียมโหรี |
| (34) ถอนสมอ | (51) โฉลกแขก | (68) วิศาลโฉลก |
| (35) โล้ | (52) มลากาน้ำทอง | (69) คู่วิศาลโฉลก |
| (36) ดอกไม้ | (53) ม้ารำ | (70) อรุ่มแปดบท |
| (37) ดอกไม้โอด | (54) น้ำค้างวันตก | (71) สร้อยสน |
| (38) ดอกไม้พัน | (55) มลายูหวาน | (72) บัระบุ่น |
| (39) สุวรรณหงส์ | (56) กะทงเขียว | (73) ลงสรนงกระจอก |
| (40) ศรีประเสริฐ | (57) ยงหงิด | |
| (41) อังคาร | (58) นางนกขอม | |

เพลงเกร็ด มีความสำคัญอยู่มาก เพราะเพลงเหล่านี้ เพลงดับก็ดี ล้วนอาศัยเพลงเกร็ดไปปะปนเป็นส่วนใหญ่ อาจเอาไปขยาย ตัดทอน หรือเอาไปเติมๆ ก็ได้

เพลงเกร็ดใช้บรรเลงเป็นอิสระในโอกาสต่างๆ หรือเรียกง่ายๆ ว่าเป็นเพลงเบ็ดเตล็ดนั่นเอง เพลงชนิดนี้มีไว้สำหรับใช้บรรเลงในโอกาสที่ไม่มีเวลาที่จะบรรเลงมากนัก หรือบรรเลงในช่วงเวลาสั้นๆ ถ้าจะบรรเลงเพลงใหญ่ๆ จะบรรเลงไม่จบเพลง ดังนั้น จึงบรรเลงเพลงเกร็ดเพื่อให้เหมาะสมกับเวลา อีกประการหนึ่งการที่บรรเลงเพลงเกร็ดก็เพื่อเน้นเฉพาะเนื้อหาลงไปว่า ต้องการจะเล่นตอนช่วงนี้ เช่น เพลงโสมส่องแสง นานเกินไป จึงบรรเลงเฉพาะ 2 ชั้น แล้วใส่เนื้อเพลงลาวดวงเดือน เป็นต้น

บรรณานุกรม

- เฉลิมศักดิ์ พิภูลศรี. สังคตินิยมว่าด้วยดนตรีไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2530.
- ณรงค์ชัย ปิฎกรัษฎ์. สารานุกรมเพลงไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, (ม.ป.ป.).
- ดำรงราชานุภาพ, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. ประชุมบทหม่ไกรกับอธิบายตำนานมโหรี. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2471.
- บุญธรรม ตราโมท. คำบรรยายวิชาดุริยางคศาสตร์ไทย. กรุงเทพฯ : ศิลปสนองการพิมพ์, 2540.
- มนตรี ตราโมท. ดนตรีไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2538.
- มนตรี ตราโมท และวิเชียร กุลตัญญ์. ฟังและเข้าใจเพลงไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยเชม, 2523.
- ราชบัณฑิตยสถาน. สารานุกรมศัพท์ดนตรีไทย ภาคคีตะ-ดุริยางค์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2540.
- สงบศึก ธรรมวิหาร. ดุริยางค์ไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- สัจด์ ภูเขาทอง. การดนตรีไทยและทางเข้าสู่ดนตรีไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2539.
- สมบัติ จำปาเงิน และสำเนียง มณีกาญจน์. ปกิณกะการดนตรีและเพลงไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2529.
- อุทิศ นาคสวัสดิ์. ทฤษฎีและปฏิบัติดนตรีไทย ภาค 1 ว่าด้วยหลักและทฤษฎีดนตรีไทย. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : เทพนิมิตการพิมพ์, 2522.